

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

NOVA GRAMATIKA BOSANSKOGA JEZIKA*

Ismail Palić, *Gramatika bosanskoga jezika, Sintaksa, knjiga I*

Univerzitet u Sarajevu, Institut za jezik, Sarajevo, 2024.

Ove je godine u izdanju Instituta za jezik Univerziteta u Sarajevu objavljena prva od predviđenih triju knjiga Ismaila Palića, redovitog profesora Filozofskoga fakulteta u Sarajevu na Odsjeku za bosanski jezik, *Gramatika bosanskoga jezika, Sintaksa, knjiga I*, koja zaslužuje izrazitu pozornost sintaktičke javnosti, a pogotovo one usmjerene na sintaktički opis novoštokavskih standardnih idioma. Prikaz je zamišljen tako da ću se najprije osvrnuti na sadržajnu koncepciju knjige, a potom i na ona pitanja koja smatram najrelevantnijima, najzanimljivijima ili pak najsustavnije opisanim. Knjiga obaseže petsto trideset tri stranice i podijeljena je na četiri veće cjeline: 1. *Pristup*, 2. *Pregled sintakse*, 3. *Glagoli* i 4. *Glagolska fraza i klauza*.

U prvome se dijelu naslovljenom *Pristup* daju temeljne napomene o

konstituentnoj strukturi rečenice, odnosno o načinima ulančavanja manjih sintaktičkih jedinica u veće u metodološkom okviru gramatike fraznih struktura, razvijene u okvirima generativne gramatike 50-ih i 60-ih godina 20. st., a taj je pristup, uz metodološke postavke njemačke tradicije gramatike zavisnosti (Helbig 1992, Helbig i Buscha 1994; Engel 1994), a u manjoj mjeri i gramatike uloge i referencije (Van Valin i LaPolla 1997; Van Valin 2001) te kognitivne gramatike (Langacker 1987, 1991, 2008), ujedno i metodološka okosnica knjige. Objašnjavaju se u skladu s tim temeljni sintaktički pojmovi kao što su *sintaktičke kategorije*, koje mogu biti *leksičke* (imenice, glagoli, pridjevi, prilozi i prijedlozi) i *funkcionalne* (determinativi, čestice, koordinatori i subordinatori) i *sintaktičke fraze*, koja uključuje spoj najmanje dviju

---

* Ovaj je prikaz izrađen u okviru projekta *Semantičko-sintaktička klasifikacija glagola u hrvatskom jeziku* (SEM-TACTIC) (IP-2022-10-8074), koji u cijelosti financira Hrvatska zaklada za znanost.

riječi, jedne dominantne koja određuje narav cijele fraze, koja se naziva glavom i po kojoj se fraza i imenuje, i druge, podređene, koja se naziva zavisnikom. Tako se razlikuju imenska, glagolska, pridjevska, priložna, prijedložna, determinativna i čestična fraza. Kao posebni tipovi glava uvode se nazivi *predikat* za glavu klauze odnosno VP i *predikator* (usp. npr. Matthews 1981, Quirk i dr. 1985) za V odnosno glavu VP-a, što je inače novina u odnosu na uobičajenu terminologiju u našim tradicijskim deskriptivnim gramatikama. Potom se prelazi na tipove zavisnika te se razlikuju komplementi (dopune) i dodaci, koji pak uključuju modifikatore (premodifikatore, postmodifikatore i intenzifikatore), adjunkte, determinatore i kvantifikatore. Ističu se nadalje osnovne razlike između tih dvaju tipova zavisnika: komplementi su u pravilu obvezni, njihov je tip i gramatički oblik predvidljiv na temelju leksičko-gramatičkih obilježja glave i o njima ovisi gramatičnost cijele fraze, a dodaci su s druge strane načelno fakultativni i nepredvidljivi članovi rečeničnog ustrojstva, s iznimkom obveznih adverbijalnih komplementa te obveznih modifikatora, determinatora i kvantifikatora, o kojima se tradicijski govori kao o obveznim atributima. U nastavku se poglavlja načelno problematiziraju osnovni tipovi gramatič-

kih odnosa između glave i zavisnika, a to su upravljanje (rekcija), slaganje (sročnost ili kongruencija) te pridruživanje (integracija), kao i njihovi podtipovi, slabo i jako upravljanje, potpuno i nepotpuno slaganje, gramatičko i semantičko slaganje. Na kraju se ovoga poglavlja daju temeljne informacije o prikazu konstituentne strukture derivacijskim stablom i alternativnim vidom pomoću uglatih zagrada, što je sastavni i neizostavni dio teorijsko-metodološkoga aparata gramatike fraznih struktura. Kako gramatička perspektiva rečenice nije i jedina, u konačnici se pozornost posvećuje i temeljnim pojmovima semantičke i pragmatičke perspektive rečenice kao što su uvjeti istinitosti, propozicija, presupozicija, ilokucijska moć te kontekstualna i konverzacijska implikatura. Time se već na početku knjige jasno naznačuje uvijek poželjan metodološki eklektizam, u ovom slučaju metodološka kombinacija formalnoga generativnog pristupa i različitih funkcionalnih pristupa, koji osim sintaktičke sastavnice u gramatički opis nužno uključuju i semantičku i pragmatičku sastavnicu.

Pitanja naznačena u prvome poglavlju detaljnije se elaboriraju u drugom poglavlju naslovljenom *Prehled sintakse*, a problematiziraju se sljedeće teme: razgraničava se sintaksa od suprasintakse; definira se

klauza i složena rečenica; razgraničavaju se prototipne kanonske i rubnije nekanonske rečenice (npr. aktiv/pasiv, izjavna/upitna, jasna/niječna). Potom slijedi poglavlje posvećeno glagolima: najprije se razgraničavaju samoznačni od suznačnih glagola (kopulativnih, semikopulativnih, faznih, modalnih i perifraznih), a navode se i tzv. laki glagoli (*nalaziti se, trajati, koštati, ponašati se* itd.), koji također obavezno zahtijevaju dopunu, ali za razliku od suznačnih nemaju posebnu gramatičku funkciju i značenje kakvo je npr. kod suznačnoga kopulativnoga glagola *biti* kao kopule odnosno predikatora imenskoga predikata ili perfekta. Objašnjavaju se nadalje razlike između ključnih gramatičkih kategorija i njihovih semantičkih parnjaka: (i) gramatičke kategorije lica i finitnosti odnosno nefinitnosti u relaciji sa semantičkom kategorijom personalnosti odnosno impersonalnosti (ličnosti i bezličnosti) (ii) glagolskoga vremena i semantičke kategorije temporalnosti, koje se mogu i ne moraju poklapati, pa tada govorimo o relativnoj upotrebi glagolskih vremena, gdje se jednim glagolskim vremenom označava drugo izvanjezično vrijeme, (iii) glagolskoga vida i semantičke kategorije aspektualnosti, koja se dijeli na progresivnu i neprogresivnu te (iv) glagolskoga načina i semantičke kategorije modal-

nosti (deontičke, epistemičke i dinamičke), koja se izriče modalnim operatorima (gramatičkim, leksičkim i prozodijskim).

Slijede poglavlja u kojima se detaljnije raspravlja o strukturi pojedinih tipova sintaktičkih skupina. Prvo je takvo poglavlje posvećeno glagolskoj frazi, koja se sastoji od unutrašnjih i vanjskih zavisnika, odnosno komplemenata (unutrašnjih i vanjskih) i adjunkta (unutrašnjih). Unutrašnji komplementi povezani su samo s glagolom kao glavom VP-a, a vanjski s cijelim VP-om. Komplementi mogu biti argumenti (sudionici radnje), a to su subjekt (vanjski) i objekt (unutrašnji). Unutrašnji su komplementi također i internalizirani komplement (vršitelj u pasivu) i predikativ kao komplement predikatora suznačnih glagola. Adjunkti ili adverbijali su s druge strane za svoje glave vezani odnosom pridruživanja i većinom su fakultativni, osim obveznih adverbijalnih komplemenata. U adjunkte se u širem smislu ubrajaju i aspektualizatori ili modifikatori aspektualnosti (npr. *još* ili *već*) te vanjski adjunkti ili rečenični modifikatori. Slijede poglavlja o imeničkoj frazi i njezinim zavisnicima (determinatorima, kvantifikatorima, komplementima i modifikatorima), pridjevskoj, priložnoj, prijedložnoj i determinativnoj te komplementima i modifikatorima kao zavisnicima

tih sintaktičkih fraza. U okviru poglavlja o pregledu sintaktičkih pojavnosti uključene su još i kraće rasprave o negaciji, tipovima rečenica i ilokucijskoj snazi, govornim činovima, koordinaciji, suplementaciji i subordinaciji, pasivu, obezličanju, deiksi i anafori.

Sljedeće je veće poglavlje posvećeno glagolima i u njemu se detaljnije obrađuju teme koje su u vezi s njima naznačene u poglavlju *Pregled sintakse*. U tom se smislu najprije detaljnije raspravlja o samoznačnim, suznačnim i lakim glagolima. Suznačni su kopulativni, semikopulativni, modalni (središnji i periferni te oni koji mogu biti upotrijebljeni i kao samoznačni i kao suznačni tipa *bojati se, voljeti, misliti* itd.), fazoni i perifrazni. Laki su glagoli slični suznačnima jer obavezno zahtijevaju dopunu, ali je njihovo leksičko značenje nešto istaknutije, no oslabljeno. Oni zapravo označavaju prijelaz od samoznačnih prema suznačnim glagolima i izvrstan su primjer opovrgavanja objektivističke polarizacije u kategoriji glagola. Slijede potpoglavlja posvećena ličnim (finitnim) i neličnim (nefinitnim) glagolskim oblicima, gdje se kao nelični oblici izdvajaju infinitiv, glagolski pridjevi radni i trpni te glagolski prilozi sadašnji i prošli te glagolskom vidu i aspektualnosti, pri čemu se detaljnije obrađuju četiri vrste situacija povezanih s aspek-

tualnošću (stanja, aktivnosti, postignuća i ostvarenja) odnosno četiri vrste glagolskih izraza, koje imaju važne implikacije na upotrebu svršenoga ili nesvršenoga vida u različitim konstrukcijama. Dulje potpoglavlje posvećeno je temporalnosti i glagolskim vremenima, što je i razumljivo s obzirom na izrazito razgranat sustav glagolskih vremena, njihovih različitih značenja i odnosa prema semantičkoj kategoriji temporalnosti. Tako se čitatelja najprije upozna s konstrukcijama simultanoga prezenta, prezentskog preteritala i prezentskoga futurala. Prezent simultani može biti deiktički (koji se orijentira prema vremenu izricanja iskaza) i nedeiktički (koji se ne orijentira prema vremenu izricanja iskaza) i dalje se dijeli na prezent sadašnji, koji uključuje i svevremenski prezent (npr. *Zemlja se vrti oko sunca*) i repetitivni prezent (npr. *Uvijek sam putuje na odmor*) te se upotrebljava i u različitim vrstama zavisnih klauza. Prezent prošli i prezent budući nedeiktički su prezenti ili relativni prezenti; najčešće se upotrebljavaju u objektnim klauzama, ali i u drugim vrstama zavisnih klauza. Prezentskim se preteritalom označavaju anteriorne situacije; on je isključivo deiktički, a najpoznatiji je njegov tip pripovjedački ili historijski prezent (npr. *Hitler 1941. kreće u osvajanje Rusije*). Prezentski je futural također samo

deiktički i njime se upućuje na buduće situacije (npr. *Božić ove godine pada u petak*).

Perfekt se kao glagolsko vrijeme dijeli na perfekt anteriorni, koji može biti deiktički i nedeiktički, prošli, pretprošli i budući i deiktički perfekatski futural. Deiktički je anteriorni perfekt prošli (npr. *Stanova je u Zagrebu*), a nedeiktički su perfekt pretprošli (npr. *Prvo je radio u Zagrebačkoj banci, a potom se zaposlio u Privrednoj*) i perfekt budući (npr. *Malo ga pusti na miru i vidjet ćeš da je sve napravio kako treba*). Kao vrste perfekta prošlog izdvajaju se epistemički perfekt ili pseudofutural, kojim se upućuje na situaciju koja slijedi neku drugu u prošlosti (npr. *Krenuli su ranije jer je Ivan još nešto morao obaviti*) perfekt uljudnosti (npr. *Htio sam te nešto zamoliti*) i sjevremenski ili poslovični perfekt (npr. *Što se babi htilo, to joj se i snilo*). Slijede nešto kraća poglavlja posvećena rjeđim i obilježenijim glagolskim vremenima pluskvamperfekta, aorista i imperfekta, a nešto je više prostora ponovno posvećeno futuru I. i futuru II. Futur I. dijeli se na prototipni deiktički budući (npr. *Uskoro će i oni doći*) i nedeiktičke futur I. prošli (*Rekao je da će to uraditi*) i futur I. postbudući (*Reći će da će to uraditi*). Izdvaja se još i futurski preterital ili pripovjedački futur I. kao također deiktički futur I. (npr. *Dugo su šutjeli, a on će odjed-*

nom – stanite). Što se tiče futura II., ističe se da je on jedino glagolsko vrijeme koje je samo nedeiktičko, a prototipno se upotrebljava u zavinsnim klauzama, prije svega u vremenskim i uvjetnim. Nakon rasprave o sintaksi i semantici glagolskih vremena slijedi kraća rasprava o rjeđoj i obilježenijoj vremenskoj upotrebi glagolskih načina imperativa i kondicionala I. te o vremenskoj interpretaciji nefinitnih oblika, a potom se prelazi na raspravu posvećenu odnosu gramatičke kategorije glagolskoga načina i komplementarne joj semantičke kategorije modalnosti. U prvih se nekoliko poglavlja prvo daju osnovne informacije o modalnosti kao što je odnos modalnih i nemodalnih iskaza te njezinih ključnih dimenzija – jačine, vrste i stupnja. Dimenzija jačine modalnosti uključuje *moгуćnost* (npr. *Može biti da je tako*) ili *nužnost* (*Mora da je tako*), dimenzija vrste dijeli modalnost na *deontičku*, koja se tiče obvezivanja, dopuštanja, želje, zabrane itd. (npr. *Možeš otići*, *Ne smiješ vikati*, *Moraš leći*) *epistemičku*, koja se odnosi na govornikovu procjenu istinitosti ili vjerojatnosti propozicije (npr. *Vjerojatno će i oni doći*, *Sigurno će ići na put*, *Već su trebali doći*) i *dinamičku*, koja se odnosi na mogućnosti ili volju agensa za ostvarenje propozicije (npr. *On to bez problema može uraditi*, *Namjeravate li sutra doći?* *Želi li netko još ne-*

što dodati?), a prema stupnju se modalnost dijeli na *visoku* i *nisku* označavajući u koliko se mjeri modalni iskaz prepoznaje kao takav. U tom se smislu eksplicitnim modalnim konstrukcijama kakve su primjerice one s modalnim glagolima ili glagolskim načinima ostvaruje visoka modalnost, a implicitnim modalnim konstrukcijama tipa različitih modalno upotrijebljenih glagolskih vremena, upitnih rečenica ili nekih leksičkih modala niska modalnost. Čitatelja se također ukratko upoznae i s raznovrsnim gramatičkim i leksičkim sredstvima iskazivanja modalnosti u bosanskom jeziku te načelno s mogućnostima kombiniranja različitih modalnih operatora koji rezultiraju modalnom harmonijom ili disharmonijom, a ovisno o njihovoj usklađenosti u dimenziji jačine. Prelazi se zatim na analizu morfosintaktičkih sredstava za iskazivanje modalnosti, a to su primarno glagolski načini – imperativ, kondicional I. i kondicional II., a posebno su zanimljiva i razgranata imperativna značenja. Imperativ se najprije dijeli na doslovni i pragmatički uvjetovan nedoslovni imperativ, a potom se imperativi dijele prema skali jačine modalnosti na jake, srednje i slabe. Jaki su imperativi ultimativni imperativ (npr. *Reci nam sve, inače ćeš zažaliti!*), imperativ izazivanja i prijetnje (npr. *Dođi, ako smiješ!*), impe-

rativ s ekspliciranim subjektom (npr. *Ti, dođi ovamo!*), imperativ s generičkim subjektom (npr. *Ne mrdaj nitko!*) i imperativ bodrenja i hrabrenja (npr. *Zaboravi to već jednom!*). Imperativi srednje modalnosti dijele se na imperativ prvog lica (npr. *Krenimo odmah!*), savjetodavni imperativ (npr. *Pritisni prekidač!*), imperativ ironije (npr. *Pričaj mi malo o tome!*) te kondicionalni i koncesivni imperativ (npr. *Daj mi ruku i izvuci ću te!*, *Plati koliko hoćeš, neću ti prodati!*), dok se imperativi slabe modalnosti dijele na imperativ ponude (npr. *Uzmite kruha!*), dopuštenja (npr. *Uđite slobodno!*) i reklamni imperativ (npr. *Putujte s nama i obidite svijet!*), imperativ dobre želje i proklinjanja (npr. *Ozdravi mi brzo!*, *Idi dovraga!*), pasivni imperativ (npr. *Budi proklet!*), imperativ s fiktivnim adresatom (npr. *Daj zapali se već jednom!*), kontrafaktivni imperativ (npr. *Budi kod kuće, samo budi kod kuće!*) i diskursni imperativ (npr. *Dajte da razmislim!*). Osim prototipnim glagolskim načinima modalnost se može iskazivati i glagolskim vremenima, u prvom redu modalnim prezentom – imperativnim i optativnim – imperativnim modalnim perfektom, epistemičkim, deontičkim i dinamičkim futurom I. i modalnim slobodnim glagolskim pridjevom radnim odnosno optativom. Poglavlje završava detaljnijom elaboracijom triju tipova modalno-

sti – epistemičke, deontičke i dinamičke – koje se kodiraju različitim modalnim glagolima ili drugim leksičkim operatorima modalnosti, najčešće modalnim česticama, ali i drugim vrstama čestica, pridjevima i drugim glagolima. U slučaju modalnih glagola epistemička se modalnost dijeli na modalnost nužnosti, mogućnosti i vjerojatnosti, a deontička i dinamička na modalnost nužnosti, mogućnosti i potrebe.

U četvrtom se poglavlju naslovljenom *Glagolska fraza i klauza* nakon osnovnih informacija o sastavu i ustrojstvu glagolske fraze prelazi na detaljniju analizu dvaju tipova njezinih zavisnika – komplemenata i adjunkta. Što se tiče kategorijalnoga statusa komplemenata, tu sintaktičku funkciju mogu vršiti svi tipovi fraza (imenska, pridjevska, priložna, determinativna itd.). Prema odnosu koji uspostavljaju s predikatom kao glavom klauze ili pak predikatorom kao glavom glagolske fraze komplemeni se dijele na vanjske (odnosno subjekt kao komplement predikata) i unutrašnje (objekt, predikativ i adverbijalne komplemente odnosno komplemente predikatora), a prema broju komplemenata koje određeni glagol može vezati glagoli se nadalje dijele na jedno-, dvo-, tro- i četverovalentne. Slijedi poglavlje posvećeno odnosu semantičkoga predikata,

odnosno situacije ili scenarija izrečenog predikatom i sudionika te situacije odnosno argumenata. Tu je naglasak na semantičkim ulogama koje se pridružuju argumentima, a obrađuju se agens, efektor, sredstvo, pacijens, doživljavač, stimulus, tema, izvor, cilj i mjesto te njihov odnos sa subjektivnim i objektivnim komplementom. Osim toga u poglavljima posvećenim subjektu kao vanjskom i objektu kao unutarnjem komplementu daju se, naravno, i informacije i o s njima povezanim gramatičkim kategorijama. Kada je u pitanju subjekt, problematiziraju se vrste riječi koje mogu dolaziti u funkciji subjekta, padež, srčnost subjekta s predikatom kao temeljno obilježje subjekta, bezličnost odnosno besubjektivnost, prototipni i neprototipni subjekti, položaj i broj subjekata u rečenici. Što se tiče objekta kao unutarnjeg komplemenata, raspravlja se najprije o konstrukcijama s direktnim objektom (besprijedložnom akuzativu, dijelnom i slavenskom gentivu, obvezatnosti direktnog objekta te odnosu aktivnih i pasivnih konstrukcija), a potom i o konstrukcijama s indirektnim objektima (prijedložnim i besprijedložnim, indirektnoditranzitivnim konstrukcijama (konstrukcijama s dvama indirektnim objektima), mješovitim ditranzitivnim konstrukcijama (konstrukcijama koje sadrže i direktni i

indirektni objekt), a navedene su praktički sve moguće kombinacije različitih tipova objekata u bosanškome jeziku. Govori se nadalje i o dobro poznatim primjerima koji ilustriraju semantičke razlike između aproksimativno sinonimnih konstrukcija s direktnim i indirektnim objektom (npr. *Lagao me je sve vrijeme / Lagao mi je sve vrijeme*) te onih između subjekta i objekta (npr. *Bašča se roji pčelama / Pčele se roje u bašči*), a pozornost je posvećena i komplementaciji glagolskih idioma odnosno frazeoloških konstrukcija te internaliziranom komplementu u pasivnim konstrukcijama. Kategoriji komplemenata pripada i predikativ i njemu je posvećeno sljedeće poglavlje. Predikativ se od ostalih unutrašnjih komplemenata razlikuje po tome što uvijek dolazi uz suznačne glagole, dakle kao dopuna modalnim, faznim, kopulativnim, semikopulativnim i perifraznim glagolima kao predikatorima te nije dio argumentne strukture jer izriče semantički predikat, a ne aktanta događajne strukture. Funkciju predikativa mogu imati svi tipovi sintaktičkih fraza. S kopulativnim i semikopulativnim glagolima najučestaliji su i prototipni predikativi imeničke i pridjevske fraze (npr. *On je dobar, On je liječnik, Postao je liječnik ili Pokazao se vrijednim*), predikativnu funkciju modalnih i faznih glagola ima samoznačni glagol u in-

finitivu ili konstrukcija *da + prezent* (npr. *Moram raditi / Moram da radim*), dok predikativnu funkciju kod perifraznih glagola najčešće imaju odglagolne imenske i prijedložne fraze, koje s perifraznim glagolom čine značenjsku cjelinu često, ali ne uvijek, zamjenjivu nekim samoznačnim glagolom (npr. *vršiti prodaju / prodavati*). U kategoriji komplemenata još su i adverbijalni kompleменти kao prijelazna kategorija između komplemenata i adjunkta, a dolaze kao obvezne dopune lakim glagolima odnosno glagolima oslabljenoga značenja. Semantički kao i adjunkti označavaju okolnosti ili svojstva kao što su uzrok (npr. *Agresija proizlazi iz straha*), mjesto (npr. *On živi u Osijeku*), vrijeme (npr. *Taj film traje tri sata*), namjena (npr. *Taj sprej služi za čišćenje keramike*), način (npr. *Ponaša se pristojno*) ili pak količina / mjera (npr. *Večera je koštala 100 eura*).

Adjunkti su druga vrsta zavisnika glagolske fraze i njima je posvećeno zadnje poglavlje knjige. Autor adjunkte dijeli na unutrašnje i vanjske. Unutrašnjim adjunktima pripadaju adverbijali, kojima se izriču okolnosti i svojstva glagolske radnje (prostor, vrijeme, uzrok, posljedica, dopuštanje način, mjera, stupanj, frekvencija itd.) i oni predstavljaju adjunkte u užem smislu. Druga su vrsta unutrašnjih adjunkta apektualizatori odnosno unutrašnji adjun-

kti u širem smislu (npr. *još, tek, već, i dalje, više* itd.), kojima se modificira semantička kategorija aspektualnosti rečenice, te se još nazivaju i markerima aspektualnosti. Od adverbijala se razlikuju prije svega sintaktičko-semantičkom nesamostalnošću, što se dobro vidi po tome da ne mogu biti odgovori na pitanja; npr. ako na rečenicu *Oni su se tek vratili* postavimo pitanje *Jesu li se vratili?* odgovor ne može biti **Tek*, ali ako na rečenicu *Oni su se jučer vratili* postavimo pitanje *Kada su se oni vratili?*, odgovor može biti *Jučer*. S druge strane vanjskim adjunktima nazivaju se rečenični modifikatori koji se dodaju cijeloj rečenici odnosno klauzi. Dije se na *modifikatore ocjene i komentara* (npr. *naivno, ironično, svjesno*), *modalne modifikatore* (npr. *možda, vjerojatno, sigurno, očigledno*), *modifikatore domene* (npr. *vremenski, ekonomski, politički (gledano), tehnički, striktno govoreći*), *pragmatičke modifikatore* povezane s govornim činovima (npr. *iskreno, među nama rečeno, ukratko, ugrubo, najjednostavnije rečeno*) i *konektivne modifikatore* odnosno *tekstne konektore* kao što su *međutim, naime, dakle, s druge strane, ipak* itd., a koji povezuju rečenicu s prethodnim diskursom ili kontekstom ili pak sa surečenicom unutar složenih struktura.

Iako je s obzirom na sustavnost i temeljitost opisa sintaktičke strukture bosanskoga jezika predstavlje-

ne u ovoj knjizi teško izdvojiti bilo što, ipak ima pitanja koja po mom sudu zaslužuju posebnu pozornost bilo zbog temeljitosti opisa bilo zato što predstavljaju novinu u odnosu na postojeće novoštokavske deskriptivne školske gramatike.

Što se tiče novina u odnosu na dosadašnje opise najprije treba istaknuti nazive *predikat, predikator i predikativ*, kojima se objašnjava ustrojstvo glagolske fraze, a posebno se to odnosi na opseg značenja predikata i predikatora. Mislim da je to metodološki prihvatljivo i prije svega praktično rješenje jer se istokorijenskim nazivima pojačava terminološka dosljednost, kojom se pak olakšava i razumijevanje same materije.

Posebno pozdravljam autorovu odluku da ne upotrebljava naziv *atribut* kao sintaktičku kategoriju, nego se ispravno govori o premodifikatorima i postmodifikatorima. Atribut naime kao sintaktička kategorija ne postoji ni u jednoj ozbiljnjoj gramatičkoj teoriji, ali s druge strane postoji kao naziv semantičke uloge (usp. Van Valin i LaPolla 1997: 127), jednostavno zato što je njegovo značenje 'dodavanja / pridjevanja imenici u svrhu njezina određivanja po nekom svojstvu' preširoko da bi bilo sintaktički opravdano i relevantno. U sintaksi se ne atribuiraju, nego se ili modificira, ili kvantificira, ili determinira ili

specificira. Nažalost, u novoštokavskim deskriptivnim gramatikama te se različite sintaktičko-semantičke kategorije redovito podvode pod atribute, a to se onda već desetljećima prelijeva i na udžbenike. Pod sročne se atribute naime u novoštokavskim deskriptivnim gramatikama svrstavaju konstrukcije kategorijalno različitih sintaktičko-semantičkih obilježja – premodifikatori (npr. *velik stol*), apsolutni i relativni kvantifikatori (npr. *dva stola*, *svi stolovi*, *neki stolovi*) i determinatori (npr. *ovaj stol*) – a već se i primjenom najjednostavnijega sintaktičkog testa njihova generiranja iz leksičkoga dijela imenskog predikata vidi da je riječ o različitim konstrukcijama (usp. *velik stol / Stol je velik*, *svi / neki stolovi / *Stolovi su svi / neki, ovaj stol / *Stol je ovaj*).¹ Budući da se u nas čvrsto ukorijenjena terminološka rješenja teško mijenjaju, pa bila ona i očigledno pogrešna, ne treba se zanositi time da će ova gramatika to promijeniti, no svaki pokušaj promjene pogrešnoga vrijedan je pohvale. S druge strane ne upotrebljava se ni naziv apozicija,

koja se također smatra tipom postmodifikatora. I to je prihvatljivo iako mislim da je *apozicija* kao sintaktička kategorija kudikamo opravdanija od atributa. U vezi s postmodifikacijom u apozitivnim imeničkim frazama potpuno se slažem s autorom da se apozitivnim postmodifikatorom uvijek, s vrlo rijetkim snažno semantički uvjetovanim iznimkama tipa *gost profesor*, smatra desni član bez obzira je li riječ o općoj ili vlastitoj imenici, što se u školskim gramatikama također redovito pogrešno tumači. Tumačenje je naime takvo da ako je riječ o spoju dviju općih imenica, apozicija je desni član sintagme (npr. *nož skakavac*), a ako je riječ o spoju opće imenice i vlastitoga imena, onda je apozicija lijevi član (npr. *rijeka Drava*). Čak i da se zanemari semantički argument prema kojem apozicija bez obzira na kategorijalnu narav s desne strane sužava značenje imenice uz koju stoji kao postmodifikator isto onako kako to čine pridjevski premodifikatori s lijeve strane, ne može se zanemariti sintaktički argument sročnosti s predikativom vidljiv kod subjektivnih apozitivnih sintagmi, iz čega je jasno da je apozicija uvijek desni član (usp. npr. *Rijeka Nil jako je dugačka / *Rijeka Nil jako je dugačak*).

Izrazito relevantnim smatram i to što se prvi put u jednoj deskriptivnoj gramatici uvodi pojam determinatora, i to u značenju u kojemu

¹ Doduše neke naše deskriptivne gramatike (Katičić 1991, Barić i dr. 1995) konstrukcije tipa **Stolovi su svi / ovi / neki* i sl. pogrešno smatraju gramatičnima, odnosno mogućim dubinskim polazištima generiranja sročnih atributa. Detaljnije o razlozima negramatičnosti takvih konstrukcija vidi u Belaj i Tanacković Faletar (2014: 134–135).

se on upotrebljava u suvremenim sintaktičkim teorijama, bilo formalnim bilo funkcionalnim.²

Pozitivnom i potpuno opravdanom novinom u odnosu na postojeće deskriptivne gramatike smatram i uvođenje kategorije infinitivnih, glagolskopriložnih i glagolskopridjevskih nefinitnih klauza, koje će, vjerujem, biti detaljnije razrađene u trećoj knjizi posvećenoj složenoj rečenici. Ta je kategorija nezaobilazna gramatička činjenica svih jezika s razvijenim sustavom nefinitnih oblika, no u deskriptivnim se novoštokavskim gramatikama uporno izbjegava, a novinu u odnosu na postojeće opise predstavlja i detaljan opis aspektualizatora ili modifikatora aspektualnosti kao adjunkta u širem smislu.

U vezi s odnosom subjekta i objekta posebno ističem poglavlje posvećeno odnosu aktivnih i perifrazičnih pasivnih konstrukcija s trpnim pridjevom, u kojemu se vrlo uvjerljivo i po mom mišljenju potpuno točno razrješava jedno od najproblematičnijih sintaktičkih pitanja, pitanje sintaktičkoga statusa makrouloge vršitelja u pasivnim konstrukcijama. To se pitanje u sintaktičkim teorijama najčešće zaobilazi, a kada

² Determinator naime u novoštokavskim opisima nije nepoznat pojam, ali se on upotrebljavao u značenju obveznih modifikatora (Ivić 1962, 1964, Radovanović 1990), a ne u značenju morfosintaktičkoga sredstva usidrenja (referencije) imenske sintagme.

se pokušava riješiti u pravilu se u novoštokavskim deskriptivnim gramatikama pogrešno tumači ili kao indirektni objekt ili kao adjunkt vršitelja radnje,³ ili kao netermin (odnosno član koji ne ovisi o argumentnoj strukturi glagola) u gramatici uloge i referencije Van Valin (2001: 30) ili pak u relacijskoj gramatici (Perlmutter i Postal 1983, Rosen 1984) kao nefunkcionalni element („chômeur“), odnosno element koji nije ni subjekt ni objekt. Ovdje se uvodi posebna vrsta komplementa terminom *internaliziranoga komplementa* kao metonimijskoga agentivnog uzroka, čime se vrlo vješto sugerira da je semantički riječ o vanjskom komplementu koji se zbog gramatičkih ograničenja trpnoga pridjeva sintaktički internalizira u poziciju inače rezerviranu za objekt ili adverbijalnu dopunu, ali preko uzročnoga značenja koje se sintaktički može realizirati u vidu komplementa metonimijski zadržava agentivna semantička obilježja subjekta.

³ O objektu nema govora jer on kao predmet radnje nikako ne može biti u izvornoj domeni lanca radnje, a vidi se to i sintaktički nemogućnošću kodiranja dvaju nekoordiniranih istovrsnih objekata (usp. *Hrvatska vojska oslobodila je zemlju od neprijatelja / *Zemlja je oslobođena od neprijatelja od hrvatske vojske*). Nema govora ni o adjunktu vršitelja radnje jer da bi nešto bilo adverbijalno odnosno adjunkt mora označavati ili okolnost ili svojstvo, a vršitelj radnje nije ni jedno ni drugo.

Dobrim rješenjem nadalje smatram i to što se unatoč gramatičkom odnosu upravljanja ne govori o dopunama uz imenice, nego o postmodifikatorima, a komplementacijska svojstva imenica vezuju se samo uz relacijske, u prvom redu odglagolne (npr. *gradnja kuće*) i otpriidjevne (npr. *dužina prsta*) imenice, koje u konceptualnoj bazi sadrže glagol ili pridjev kao relacijsku kategoriju immanentnu odnosu komplementacije, odnosno riječ je o opredmećivanju radnje ili svojstva. Vrlo pohvalnim u tom smislu smatram i autorovo prihvaćanje jednoga od polazišnih stavova kognitivnolingvističkih gramatičkih teorija o nepolariziranosti gramatičkih kategorija, o kategorijalnom kontinuumu i suodnosu niza gled oprečnih kategorija kakve su adverbijali i dopune ili dopune i modifikatori, pa bi i u slučaju relacijskih imenica bila riječ o modifikatorskim dopunama s obzirom na prisutnost obilježja obaju odnosa kao primjerice i kod obveznih modifikatora (npr. *žena plave kose*), determinatora (npr. *Ove srijede ne radi*) i kvantifikatora (*Radi svake srijede*).

Što se tiče temeljitosti i sustavnosti opisa, treba u prvom redu izdvojiti poglavlje posvećeno glagolskim načinima i modalnosti. Opis modalnih glagola i njihovih značenja, tipova modalnosti i njihova suodnosa po minucioznosti i sustavnosti daleko premašuje uobičajene

opise u novoštokavskim deskriptivnim gramatikama. Isto vrijedi i za opis imperativnih značenja, a ističem također i vrlo iscrpan opis različitih adverbijalnih značenja i rečeničnih modifikatora.

Ovoj je gramatici vrlo teško naći zamjerku, a ako bi ju se već nastojalo tražiti, izdvojio bih nešto što bi mnogi smatrali prednošću, a to je prevođenje naziva sintaktičkih fraza (npr. GF, IF, PridF, PrijF itd.). Po mom dubokom uvjerenju ne treba ih prevoditi jer je riječ o najfundamentalnijim sintaktičkim kategorijama, čiji su engleski nazivi u lingvistici toliko ukorijenjeni, praktički na razini oznaka mjernih jedinica, da je svaka terminološka intervencija u tom smislu nepotrebna, zbunjajuća i prije svega narušava koncentraciju čitatelja. No s obzirom na to da je *Gramatika* namijenjena i visokoškolskoj nastavi odnosno studentima, možda se i takav metodološki postupak može opravdati.

Zaključno se može reći da je prva od predviđenih triju knjiga *Gramatike bosanskoga jezika* kolege Palića uzorno znanstveno djelo i u metodološkom, i u sadržajnom, i u analitičkom i u stilsko-jezičnom pogledu. U želji za što temeljitijim opisom sintaktičke strukture bosanskoga jezika vrlo se vješto i uspješno kombiniraju različiti teorijsko-metodološki okviri, a autor pritom pokazuje njihovo izvrsno poznavanje i razumijevanje s

razvijenim osjećajem za primjenu određenoga pristupa kada to zahtijeva određena tema ili narav problema. Gramatika je primarno deskriptivna, ali brojem obuhvaćenih tema i temeljitošću njihova opisa uvelike premašuje uobičajene okvire deskriptivnih gramatičkih priručnika. Drugim riječima, može se bez ustezanja reći da je njezina temeljna deskriptivna narav u više navrata nadograđena ozbiljnom „notom“ eksplikativnosti, čime se pokazuje da priručnička deskriptivna narav gramatike ne isključuje uvažavanje relevantnih teorijskih sintaktičkih okvira. Pomno iščitavajući rukopis ove knjige i komentirajući s kolegom Palićem relevantna sintaktička pitanja osjećam veliko zadovoljstvo i nadu u svjetliju budućnost sintakse i lingvistike uopće jer ova knjiga, barem meni, predstavlja pravo „osvježenje“ u odnosu na danas prevladavajuće kvantitativne i eksperimentalne pristupe.⁴ Iako je zamišljena kao cjelovit opis sintak-

se bosanskoga jezika, knjiga Ismaila Palića ujedno je, razumije se, s manjim i zanemarivim odstupanjima, i opis novoštokavskoga sintaktičkoga sustava u cjelini, pa ju stoga svesrdno preporučujem i kroatistima i serbistima i montenegrinstima. To tim više što se bez ikakvih ograda može tvrditi da je riječ o do sada najtemeljitijoj novoštokavskoj deskriptivnoj gramatici, naravno pod pretpostavkom da će i druge dvije knjige, posvećene drugim tipovima sintaktičkih fraza i složenoj rečenici, biti u najmanju ruku jednako kvalitetne i sveobuhvatne. No s obzirom na sistematičnost i fokusiranost kolege Palića u to ne treba sumnjati. Na kraju mi preostaje jedino čestitati autoru na ovom kapitalnom djelu i poželjeti mu da s jednakim entuzijazmom pristupi i budućim dvjema knjigama!

Branimir Belaj

Literatura

- Barić, Eugenija, Lončarić, Mijo, Malić, Dragica, Pavešić, Slavko, Peti, Mirko, Zečević, Vesna, Znika, Marija (1995) *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Belaj, Branimir, Tanacković Faletar, Goran (2014) *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika, Knjiga prva, Imenska sintagma i sintaksa padeža*, Disput, Zagreb.
- Engel, Ulrich (1994) *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*. Erich Schmidt Verlag, Berlin.

⁴ Da ne bude ovdje zabune, nikako ne mislim da su kvantitativna i eksperimentalna istraživanja *a priori* nepotrebna, štoviše, upravo suprotno ako rezultiraju relevantnim lingvističkim spoznajama. No prema mom iskustvu dobar dio takvih istraživanja i analiza, a usudio bih se reći i većina, tiče se ili samih po sebi jasnih ili efemernih hipoteza i zaključaka upakiranih u sofisticirane kvantitativne statističke metode pod krinkom „znanstvenosti“ ili, kako kaže Langacker, „doing numbers just for the numbers' sake“ (2016: 471).

- Helbig, Gerhard (1992) *Probleme der Valenz- und Kasustheorie*. Max Niemeyer Verlag, Tübingen.
- Helbig, Gerhard, Buscha, Joachim (1994) *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*, Verlag Enzyklopädie, Leipzig.
- Ivić, Milka (1962) „The grammatical category of non-omissible determiners“, *Lingua*, 11, str. 199–204.
- Ivić, Milka (1964) „Non-omissible determiners in Slavic Languages“, *Proceedings of the Ninth International Congress of Linguists*, The Hague, str. 476–479.
- Katičić, Radoslav (1991) *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, drugo, ponovljeno izdanje, Globus, Zagreb.
- Langacker, Ronald W. (1987) *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1, Theoretical Prerequisites*, Stanford University Press, Stanford, CA.
- Langacker, Ronald W. (1991) *Foundations of Cognitive Grammar, Vol. 2, Descriptive Application*, Stanford University Press, Stanford, CA.
- Langacker, Ronald W. (2008) *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*, Oxford University Press, New York.
- Langacker, Ronald W. (2016) „Working toward a synthesis“, *Cognitive Linguistics* 27, 4, str. 465–477.
- Matthews, P. H. (1981) *Syntax*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Perlmutter, David, M., Postal, Paul, M. (1983) „Towards a Universal Characterization of Passivization“, *Studies in Relational Grammar I*, ur. David M. Perlmutter, University of Chicago Press, Chicago, str. 3–29.
- Quirk, Randolph, Greenbaum, Sidney, Leech, Geoffrey, Svartvik, Jan (1985) *A Comprehensive Grammar of the English Language*, Longman, London.
- Radovanović, Milorad (1990) *Spisi iz sintakse i semantike*, Dobra vest, Novi Sad.
- Rosen, Carol, G. (1984) „The Interface Between Semantic Roles and Initial Grammatical relations“, *Studies in Relational Grammar II*, ur. David M. Perlmutter, University of Chicago Press, Chicago, str. 38–77.
- Van Valin, Robert, D., Jr., LaPolla, Randy, J. (1997) *Syntax, structure, meaning and function*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Van Valin, Robert, D., Jr. (2001) *An introduction to syntax*, Cambridge University Press, Cambridge.